

Hogyan struktúrálják a munkásságot a szakszervezetek?

Tóth András
MTA PTI

Marx hatása munkás képünkre és a “munkásság” társadalom történetére

- Marx hatása:
  - munkásosztály - negatívan privilegizált tömb a társadalomban (kizsákmányolás) - “munkásosztály” (egyre növekvő pillér a polgári társadalomban, amelynek küldetése a polgári társadalom felszámolása) - történelmi szerep: -az új társadalom kohója és vezető osztálya.
  - (másik) Marx: osztályképződés (Lenin: élcsapat) szerepe. E.P. Thompson: önmagát is megcsináló munkásság (The Making of the Working Class).
  - 1860as évektől: munkásosztály és nevében fellépő munkáspártok egyre növekvő politikai ereje.
  - Piac munkásellenes és elidegenedést okoz
  - Egyenlőtlenségek növekedése, amelyben a munkásság csak rosszul jár.
- Polányi hatása: társadalom védekezik a piacosság ellen, mert a piac aláássa az emberi minőségét a társadalomnak - piackorlátozás szükségessége

A marxizmus válsága és hatása a “munkásságra” és a nevében fellépő munkáspártokra a századfordulón

- Marxizmus belső válsága: Kapitalizmus összeomlása helyett biztos jólét, növekvő elfogadottság és demokratizáció. Növekvő elszegényedés és ellentétek helyett középosztályosodás és megbékülés az egyre jólétebb polgári világgal.
- Marginális iskola: nincs kizsákmányolás a munkafolyamatban.
  - Weber: osztálypozíció: életheletőség, de nem automatikus politikai-társadalmi szerep.
  - Friedrich Wieser: kizsákmányolás oka a hatalmi pozíció (tanítványai - Hilferding, Bauer - révén a modern szociáldemokrácia pozíciója lesz, modern megfelelője: Erik Olin Wright, Pierre Bourdieu).
  - Bernstein: ha úgy nincs is kizsákmányolás, de egyenlőtlenség van, csökkenteni kell (modern szociáldemokrácia pozíciója) (modern változat: Piketty).
- Három kiút a marxizmus válságából:
  - szocdemek: Munkáspárt helyett néppártosodás, reformok, a haza váljon a nép hazájává.
  - Sorel: munkásság már nem forradalmi, elpolgárosodott. Nemzeti gondolat a forradalmasító (kapcsolat: olasz fasizmus, Mussolini)
  - Lenin: kommunizmus és forradalmi marxizmus.

Európa 1945 után

- Létező szocializmus és fasizmus “negatív” utópia hatása
- Szociáldemokrata munkáspárok teljes szakítása a marxizmussá és néppárttá válása. Jóléti állam kiterjesztése az új “szocializmus” (Hayek, 1974)
- A jóléti állam kiterjedése és a marxi “munkásosztály” elkopása, a “munkásság” hagyományos társadalmi pillérenek elmálása
  - Beck: individualizáció, Bauman: folyékony-mozgásban levő társadalom.
- 1968 és utána: az új baloldal értelmiség, egyetemi diákok, progresszív középosztály mozgalma, esetleg munkásromantikával egybefűzve, de távol a munkásoktól, sőt mások meg elfordulnak a konzervatív és kispolgári-fogyasztói társadalom rabjaivá vált, autoriter személyiségű munkásoktól.
- 2000s: munkásság tipikusan a radikális jobboldal szavazójává válik (migráns ellenesség, tradicionális konzervatív értékek mentén, patriotizmus, globalizáció ellenesség).

Mark Pittaway: sose volt úgy hogy “egységes” “munkásosztály”

- 1) nehézsorsú, zárt, radikális munkasközösségek (bányászok): hol kommunista-hol nyilas
- 2) szociáldemokrata városi (szak) munkásság
- 3) konzervatív, keresztény falusi munkásság (bejárók és pl. zalai olajbányászok).

Munkások és struktúrálódás a szabad(dá) váló új világban

- Szakszervezetek szerepe a “munkásság” foglalkozási és a munkásosztály “politikai” pilléreinek kialakulásában és összefonódásában - és szétmállásában
- Munkások saját “egyéni stratégiáinak” szerepe a szabad(abb) világ lehetőségeinek kihasználására saját érdekükben.

Ipari társadalom előzménye

- Előzmény:
- Szokásszerű képletek (Hajnal István) és jogilag is beágyazott rendi társadalom (Weber), monopóliumok és kartellek uralma (Menger).
  - Generációkon átívelő biztonságot, csak lassú változást engedő, meleg emberi közösségek (Hajnal).
  - Merev társadalmi határok-lefojtott energiák, rövid, szegény, durva és kiszolgáltatott élet a nagyon nagy többségnek (Hobbes)
- Tudás és emberi igény növekedés párhuzamos hatása: meg-meg lóduló piacosodás (kereskedelem és piaci alapon szerveződő termelési láncok kis zárt közösségek önállósága helyett). Görög város államok, Tang és Song Kína, Olasz városállamok, Flandria, Hollandia, végül Angol áttörés XVII-XVIII.sz.

A szabad(abb) világ ellentmondásai:

Generációkon átívelő megszokott biztonságot nyújtó szokásszerű képletek, rendies beszabályzottság és monopóliumok felbomlása

Haladás, jólét növekedése, középosztályosodás, társadalmi mobilitás.

Megszokott élet biztonsága helyett bizonytalanabb és változóbb világ, amelyben senki pozíciója nem “adott”

Egyén(iség) felszabadulása és kiszabadulása a szokások és rendi szabályok “fogságából”.

A poszt-feudális szakszervezet (szakegylet)

- Céhek, volt céhes legények (szakmunkások) jóléti és kulturális (hazafias) egyletei. (Önsegély - társládák)
- Szakegylet
  - Hagyományos “tisztességes” kereset és munkavégzés szabályainak tiszteletben tartatása.
  - Munkahely “tulajdonjogának” megszerzése a munkásközvetítés jogának megszerzésével.
  - Munkaerőpiaci belépés kontrollja (Kollektív szerződés és utánpótlás kontrollja, munkaerőpiac igazgatása).
  - Közösségi önsegély (nyugdíj, temetkezés, özvegy és árvaellátás, munkanélküli és betegségi segély, munkásvándorlás támogatása)
  - Munkás önfegyelem és polgárosodás: munkájára büszke, jól, megbízhatóan és tisztességesen dolgozó szakember - tisztességes polgárember (birság káromkodásért, italozásért)

Marxizmus hatása

- Forradalmi és ellenségképet teremtő ideológia, megváltást ígérő politikai vallás
- Szakmunkások szakegyleteiből tömegszakszervezetek és ágazati kollektív szerződés
- Állandó ingadozás forradalom és kompromisszum (polgárosodás és demokracia elfogadása) között (1918: szakítás radikálisok és demokraták között)
- Politikai pilléresedés (szemben a polgári társadalommal) amit részben alátámaszt a szakszervezetek általi pilléresítése a munkásságnak, aminek ellentmond a munkásság polgárosodása a jólét és a középosztályosodás során.
- A szociáldemokrata út: demokracia elfogadása, az önpilléresedés felszámolása a polgári társadalomba való beilleszkedés és a jóléti állam révén.
- Munkásság “visszasüllyedése” egy foglalkozási csoporttá - jogállamiság és jóléti állam kiterjedése felszámolja/ellehetetleníti/feleslegessé teszi a korábbi önszerveződő kartell-jellegű pilléresítő szakszervezeti stratégiát. Helyette: szakmai érdekvédelem és jóléti állam védelme/kiterjesztése.

Szocializmus

- Szakszervezet: állam és menedzsment “munkáspárti” szolgálóleánya.
- Hagyományos munkástársadalom szétverése (Rákosi korszak)
- Kádár korszak: hagyományos munkástársadalom szétesése az informális-“korrupciós” alkuk viágában
  - Tilalom “igazi” érdekvédelmen, de egymásbafonódó informális alkuk világa - individualizáció - egyéni “vállalalkozóvá” válás
  - Szakszervezet: állami jóléti szolgáltatás és egyéni kiemelkedés terepe, alkalmi koalíciók alkujának egyik szereplője.

Poszt-szocializmus

- Egyéni, individualizálódott munkáséletek, alkalmi érdek koalíciók és informális stratégiák “káosza” - helyi keveréke.
- Önstrukturálódás: alkalmi koalíció, ami siker esetén “jóléti” szolgáltatásként stabilizálódik, de nem önálló társadalmi képletként (Hajnal).
- Szakszervezetek:
  - Jóléti állam (vállalati modell) kiterjesztése és védelme.
  - Anyagi és intézményi függés paternalista államtól (munkáltatótól) és nem tagsági díj bevételeiből él - vagy kis ellenálló “partizán-csoport”.
  - egyéni szociális vállalkozók terepe.

munkások egyéni stratégiáinak szerepe: munkások, mint életvállalkozók

- Menger:
  - Mindenki gazdálkodó ember: igényei lehető legteljesebb kielégítése érdekében gondolkodik, tesz, új megoldásokat keres, s ennek során tudása növekszik.
    - piacgazdaság alapja: gazdálkodó ember lehetősége cselekvésre.
    - ami fékezi: monopolizáció, ami segíti: szabadság
  - Vállalkozó: tőkével rendelkező gazdálkodó ember. Bárki lehet vállalkozó. Feltétel: társadalom rendelkezésére álló tőke növekedése és hitel lehetősége
- 3 tőke fajta:
  - kapcsolat (szociális) tőke,
  - tudás és munkavégzés tőke,
  - materiális tőke (pénz és pénzben kifejezhető termelési eszközök).

A Menger iskola kettészakadása

- Friedrich Wieser és Schumpeter:
  - Vállalkozó a karizmatikus superhős, aki irányít és a tömegek vezetője.
  - Mindenki más: szürke konzervatív tömeg tagja, szokások rabja, s csak követi a vállalkozót, aki kitalálja az újat és szétrombolja a régit.
- Mises:
  - Mindenki vállalkozó, bár egyéni különbségek vannak (egyéni képességek és családi, kulturális, szociológiai háttér és környezet miatt).
  - Tőkével vállalkozó: előmozdító (promoter).
- Közgazdaság és szociológia: schumpeteri vállalkozó kép

Hayek, Kirzner, Lachmann: mengeri- misesi mindenki vállalkozó koncepció elemei

- Hayek:
  - lokális és gyakorlati tudás szerepe a teoretikus tudás mellett.(Michael Polányi: tacit tudás).
- Kirzner:
  - “éberség - nyitottság azonnali lépésre” kulcs tulajdonság.
  - nem csak rombolva megújítás (Schumpeter), hanem kiegyenlítés (equilibráló hatás).
- Lachmann:
  - Elgondolható, de bizonytalan jövő. Cselekvés előtt mindenkinek egyéni terve van az elgondolható, de bizonytalan jövőre, amely folyamatosan újragondolásra kerül, mert mások vele nem azonos tervei és a körülmények előre nem látható változásai nem kalkulálhatóak.

Munkások mint életvállalkozók

- Tőke: személyes kapcsolat és tudástőke
  - Személyes kapcsolat tőke: reputáció és kapcsolatok
  - Tudástőke: szakmai tudás és sokrétű munkavégzési képesség.
  - Személyes “vállalkozói” tulajdonságok:
    - “éberség”, döntési képesség,
    - törekvés jó munkára (s ennek révén személyes kapcsolat tőke növelése),
    - Törekvés szakmai tudás növelésére (ennek révén ‘egyre szélesebb köre a foglalkoztatásnak’,
  - Megtérülés: nagyobb állásbiztonság (akár úgy is hogy könnyebben munka találás), előrejutás szakmai hierarchiában, értékeesebb, önállóbb, autonómabb munkavégzés, magasabb szakmai tartalom, magasabb jövedelem.
- Életvállalkozó mobilitási lehetőségei:
  - 1) tőkével (hitellel) vállalkozóvá válás,
  - 2) előrejutás munkahelyi hierarchiában (“főnökké” válás).
  - 3) esetleg továbbtanulással is egybekötve “fehérgalléros” állás elérése, s kilépés a munkás sorsból.
  - 4) közösségi szociális tőke felépítése (szakszerveeten keresztül kartellizáció és monopol pozíció biztosítása, és itt szociális vállalkozóvá válás (egyéni szakszervezeti/politikai karrier munkáspártban).

Szakszervezetek strukturáló szerepe '45 előtt a munkásság életébe	Szocialista és poszt-szocialista szakszervezetek megváltozott strukturáló szerepe '45 után	Munkások mint életvállalkozók
<p>Poszt-feudális társadalom</p>	<p>Szocialista és poszt-szocialista társadalom</p>	<p>Korokon átívelő</p>
<p>Szokásszerű társadalom visszahozása a szabad piac keretei között</p>	<p>Korábban kialakult önszerveződés szétverése (szocializmus) és ebből fakadó csapdahelyzet (poszt-szocializmus) (állami szabályozás és alkalmi koalíciók)</p>	<p>Társadalom szabadságfokával és a szokásos társadalom felbomlásával párhuzamosan nő a szerepe</p>
<p>közösségi önszerveződés és önpilleresedés szakmai alapon,</p>	<p>Alkalmi érdek-koalíciók és jóléti szolgáltatás. Individualizáció strukturálás és pilleresedés helyett</p>	
<p>szociális vállalkozók kiugrási terepe,</p>	<p>szociális vállalkozók kiugrási terepe,</p>	<p>Egyéni stratégia vagy együttműködés választása</p>
<p>Marxizmus hatására: politikai pilléresedés (összekapcsolódva szakszervezeti pillérrel): "munkásosztály"</p>		<p>Egyéni stratégia esetén: Munkáspillér és szokásszerű képletek felbomlasztása "alulról",</p>
<p>Jóléti állam, marxizmus helyett néppárti politika és munkásság polgárosodásának együttes hatása: munkás pillér felbomlása. Jóléti középosztályosodás</p>		<p>Együttműködés esetén: törekvés szakmai kartellizációra - munkáspillér létrehozására "alulról",</p>